

Δωμάτια της πόλης: Προσεγγίζοντας τη νέα αστικότητα

Ιγγλεζάκη Κατερίνα, Μίχα Αγγελική - 12/04/2019

Ερευνητική εργασία

Φοιτήτριες: **Ιγγλεζάκη Κατερίνα, Μίχα Αγγελική**

Επιβλέποντες: Αμερικάνου Ελένη/ Γκικαπέππας Βασίλης/ Παπαγιαννόπουλος Γιώργος

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης/ Πολυτεχνική Σχολή/ Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

Ιούνιος 2018

Περίληψη

Θέμα της προκείμενης ερευνητικής εργασίας, με τίτλο «Δωμάτια της πόλης : Προσεγγίζοντας τη νέα αστικότητα», αποτελεί ο χώρος της πλατείας ως χώρος σχέσεων, ως ένα σημαντικό ενεργό κενό μέσα στην πόλη και όχι ως υπόλοιπο του κτισμένου περιβάλλοντος. Η πλατεία σηματοδοτεί την πόλη αντικατοπτρίζοντας την ιδιαιτερότητά της, έτοιμη να υποδεχτεί ανά πάσα στιγμή τον άνθρωπο. Αποτελεί “δοχείο ζωής” με ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα, ως τόπος παρουσίας, περισυλλογής και συναναστροφής.

Ο σύγχρονος αστικός χώρος αλλάζει όψη με βάση τα δεδομένα των σύγχρονων κοινωνιών (διεθνοποίηση της οικονομίας, κυριαρχία της εικόνας, νέα μέσα επικοινωνίας, νέες τεχνολογίες) και κατ' επέκταση έχει αλλάξει

και η αντιμετώπιση των ανθρώπων στον δημόσιο χώρο. Πλέον η ανάγκη για επικοινωνία και ανταλλαγή απόψεων πραγματοποιείται στους εικονικούς χώρους των κοινωνικών δικτύων, και έτσι, οι άνθρωποι δεν νιώθουν την ανάγκη να καταφύγουν στον υπαίθριο χώρο της πλατείας για να εκφραστούν και να συνυπάρξουν. Ακόμη, η ταύτιση και ο δεσμός με έναν τόπο και η απόδοση νοημάτων σε αυτόν, είναι δύσκολο να επιτευχθούν σε ένα παγκοσμιοποιημένο αστικό περιβάλλον που έχει χάσει την ταυτότητά του.

Με το πρίσμα αυτό οι σύγχρονες αστικές επεμβάσεις έχουν να ανταποκριθούν σε πολλαπλούς ρόλους και να αντιμετωπίσουν πολλαπλές προκλήσεις και ερωτήματα. Η απάντηση σε αυτά τα ζητήματα θα αναζητηθεί στη σύνδεση του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού με τον παρόντα χρόνο, αναδεικνύοντας το βάθος του προϋπάρχοντος, αλλά και το άνοιγμα σε ένα μέλλον σημαίνον και συμμετοχικό, επιδιώκοντας την ενεργοποίηση των πολιτών στον δημόσιο χώρο, ανακτώντας τις αρετές της πόλης, ως βιωματική χωρική εμπειρία.

Η πλατεία, ο κατεξοχήν δημόσιος χώρος της πόλης, από τη γένεσή της και ως “πρωτογενές κενό” μέσα σε αυτή, αποτελεί χώρο ιδιαίτερα φορτισμένο και με πολλαπλά μηνύματα: κοινωνικά, πολιτικά, πολιτιστικά, οικονομικά, όλα φορτισμένα συναισθηματικά. Η πορεία της συνδέεται άμεσα με την ευρύτερη ιστορία των πόλεων και τους μετασχηματισμούς τους μέσα στον χρόνο, γι’ αυτό και ο ρόλος της είναι πολυδιάστατος, αποτυπώνοντας κάθε φορά το πνεύμα κάθε εποχής. Στη γλωσσολογική της διαδρομή, η λέξη πλατεία πρωτοεμφανίζεται ως επίθετο που συνδέεται με τη λέξη οδό και υποδεικνύει έναν φαρδύ δρόμο, έναντι της στενωπού (πλατύς δρόμος, πλατιά οδός). Η λατινική γλώσσα ενσωματώνει τον όρο (platea) δίνοντάς του ακριβώς την ίδια σημασία.

Εικ.2 Σιένα, Piazza del Campo

Η αστική πλατεία στην πόλη και οι προσπελάσεις

Η πρόσβαση στον χώρο της πλατείας είναι μια μετάβαση, από τον ευρύτερο χώρο της πόλης σε έναν συγκεκριμένο, με πεπερασμένες διαστάσεις, ιδιαίτερη μορφή και χαρακτήρα χώρο. Η θέση της πλατείας μέσα στην πόλη-χωρικό δίκτυο και η πορεία που ακολουθούμε από και προς αυτή, καθορίζει συχνά τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε και “διαβάζουμε” το αστικό περιβάλλον, ώστε να το κατανοήσουμε και να είμαστε σε θέση να το περιγράψουμε.

Η κεντρικότητα αποτελεί χαρακτηριστικό της αστικής δομής, η οποία εκφράζεται στον χώρο της πλατείας

από τις πρώτες της μορφές, κυρίως λόγω του σχήματός της, που υποβάλλει τον διερχόμενο στην αναφορά του, σωματική και ψυχολογική, σε ένα σημείο. Το κέντρο ταυτίζεται, στο επίπεδο της κοινωνικής οργάνωσης της πόλης, με το ζωτικότερο σημείο της, όπου λαμβάνουν χώρα σημαντικά γεγονότα.

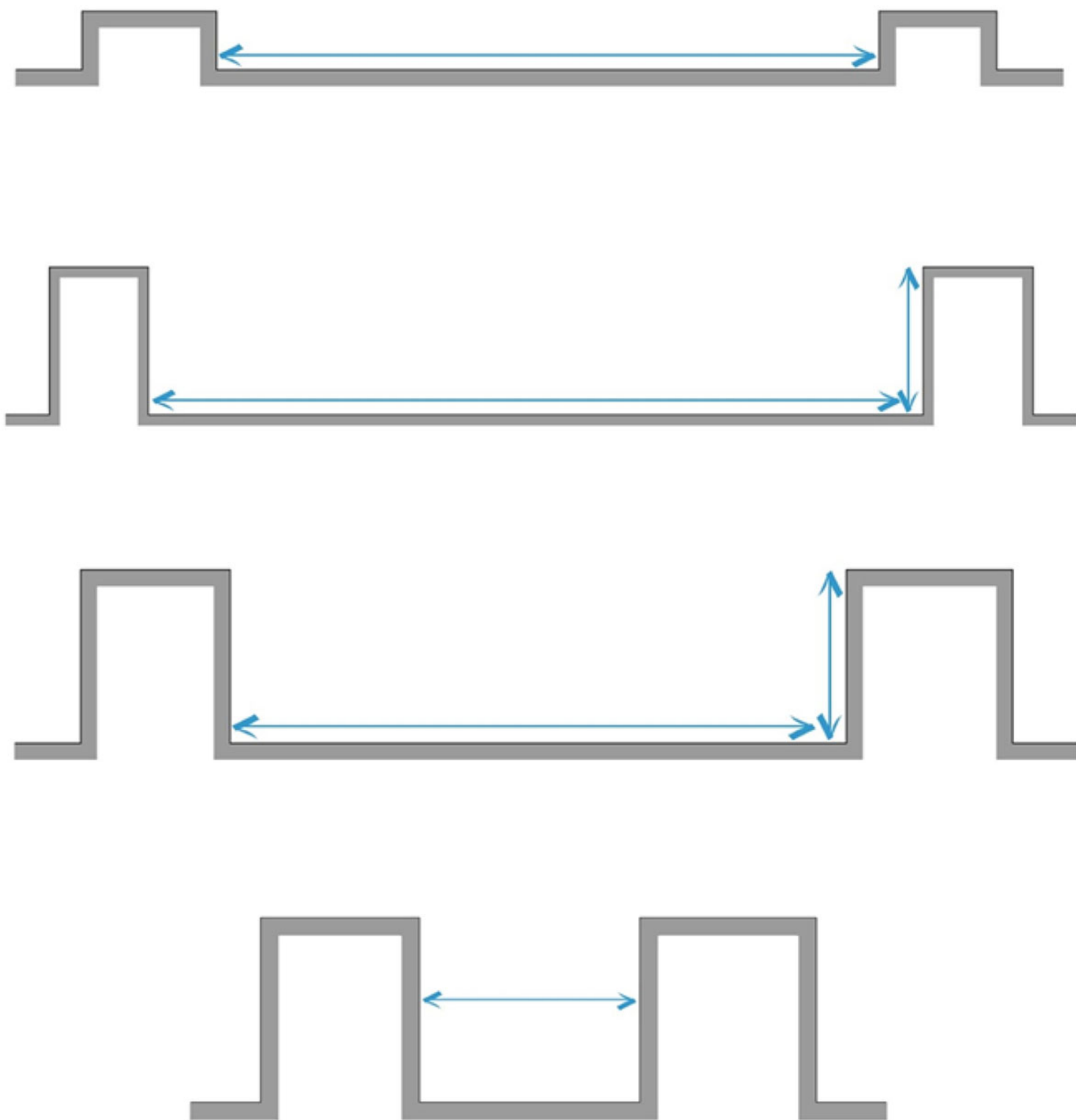
Ο χαρακτήρας του χώρου ως κέντρου επιβάλλεται από την υποβλητική δύναμη του ευρύτερου περιβάλλοντός του, που μπορεί να είναι καθοριστικό. Σ' αυτή την περίπτωση, η πρόσβαση στον χώρο της πλατείας καταγράφεται ως πρόσβαση σε έναν αστικό "προθάλαμο", ενός κτηρίου ή μίας πόλης. Η έννοια του κέντρου, τόσο ως χωρική δομή (κεντροβαρική θέση στην πόλη) όσο και θεωρητικά ως η καρδιά της πόλης, ενσαρκώνεται μοναδικά από την πλατεία του Αγίου Πέτρου στη Ρώμη. Η άφιξη στην πόλη προσδιορίζεται άμεσα, από την άφιξη στην πλατεία. Ταυτόχρονα, σε ένα άλλο επίπεδο, η πλατεία του Αγ. Πέτρου αποτελεί ένα συμβολικό κέντρο, το κέντρο του Καθολικού κόσμου, καθώς αποτελεί προθάλαμο της εκκλησίας του Αγ. Πέτρου. Σε επίπεδο σχεδιασμού, κάτι τέτοιο ερμηνεύεται ως καθορισμός κινήσεων και πορειών κατά τέτοιον τρόπο, ώστε οι παραπάνω να οδηγούν στην κεντρική πλατεία.

Βαθμός περίκλεισης και κλίμακα της πλατείας

Το ζήτημα της κλίμακας είναι αποφασιστικής σημασίας για την ένταση των χωρικών χαρακτηριστικών ενός μορφώματος σε σχέση με τις διαστάσεις του. Όταν για παράδειγμα ορισμένες διαστάσεις μεγαλώσουν πάνω από κάποιο όριο και σε κάτοψη και σε τομή, τότε το "μόρφωμα" μπορεί να καταρρεύσει. Πλατείες γιγάντιες, σε χώρο με γιγάντια κτήρια, με γιγάντιες σε μέγεθος και σε ένταση -δηλαδή σε οπτική ένταση- διαφημίσεις και μεγάλη κίνηση αυτοκινήτων, παύουν να είναι πλατείες. Μια τέτοια κατάσταση πλατείας δεν είναι πλατεία, δεν είναι εξ ορισμού πλατεία, δεν είναι συγγενής κατάσταση με το σχετικό μόρφωμα του χώρου.

Όσον αφορά το ζήτημα της κλίμακας λοιπόν, αξίζει να αναφέρουμε τον συλλογισμό του Rudolf Arnheim, πως οπτικά, ο δρόμος είναι συχνά κάτι παραπάνω από ένα μονοπάτι πάνω στο έδαφος που διαμορφώνει έναν τρισδιάστατο αγωγό, οι άκρες του οποίου τσακίζουν και συνεχίζουν στην άλλη διάσταση. Ο συλλογισμός αυτός μπορεί να εφαρμοστεί όχι μόνο για τον δρόμο αλλά και για άλλους αστικούς χώρους. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η πλατεία μπορεί να ιδωθεί ως ένα τρισδιάστατο κενό, ένα στερεό που διαμορφώνεται από τα κτήρια και το έδαφος. Κατά κάποιον τρόπο, οι προσόψεις δεν τελειώνουν καν στο επίπεδο της πλατείας, αλλά μοιάζουν σαν να διπλώνουν υπό ορθή γωνία, να συνεχίζουν κατά πλάτος του οδοστρώματος και να ανυψώνονται και πάλι από την απέναντι πλευρά, σαν το ανάπτυγμα ενός κύβου (εικόνα) -η πλατεία είναι ένα αδιάσπαστο δοχείο. Το οριζόντιο επίπεδο είναι το πεδίο δράσης του ανθρώπου, ενώ η πρωταρχική διάσταση της όρασης είναι η κατακόρυφος.

Η εντύπωση του στερεού επηρεάζεται από το ύψος των κτηρίων που το διαμορφώνουν. Το ύψος όμως εξαρτάται από το πλάτος, και το πλάτος συνεισφέρει επίσης σε μεγάλο βαθμό στον χαρακτήρα της πλατείας. Η αρχιτεκτονική χρειάζεται χώρο για να αναπνέει. Εάν η πλατεία είναι πολύ στενή, τα κτήρια που στέκονται αντικριστά θα μοιάζουν σαν να πατούν πάνω στο πόδι του αντικρινού τους συμπιέζοντας δυσάρεστα το μεσοδιάστημα. Αλλά η πλατεία δεν πρέπει ούτε να είναι πολύ πλατιά. Όταν το πλάτος της πλατείας εκτείνεται πέρα από τα οπτικά πεδία που δημιουργούνται από τα κτήρια, δημιουργείται μία "αίσθηση κενού", δηλαδή μια περιοχή που στερείται δομής. Εκτός κι αν τονιστεί η κεντρική ζώνη της πλατείας με βοηθητικά σχήματα, όπως παρτέρια με άνθη ή δέντρα, ώστε να αντισταθμιστεί η στέρηση αυτή, ο επισκέπτης θα βιώσει μια αίσθηση εγκατάλειψης, καθώς δεν θα του δοθεί μια ξεκάθαρη καθοδήγηση ως προς την κατεύθυνση που θα πρέπει να πάρει, ούτε θα μπορέσει να υπολογίσει σωστά την απόστασή του από τα κτήρια. Αυτό που μας αναστατώνει σε μια υπερβολικά πλατιά πλατεία, είναι ότι υπάρχουν μεν ορατά όρια, αλλά ο άνθρωπος δεν μπορεί να επωφεληθεί από τη βοήθεια που εμφανίζεται δελεαστικά ακριβώς έξω από τα όρια που μπορεί ο ίδιος να φτάσει. Αυτό τον κάνει να αισθάνεται όχι απλά μόνος, αλλά εγκαταλελειμμένος.

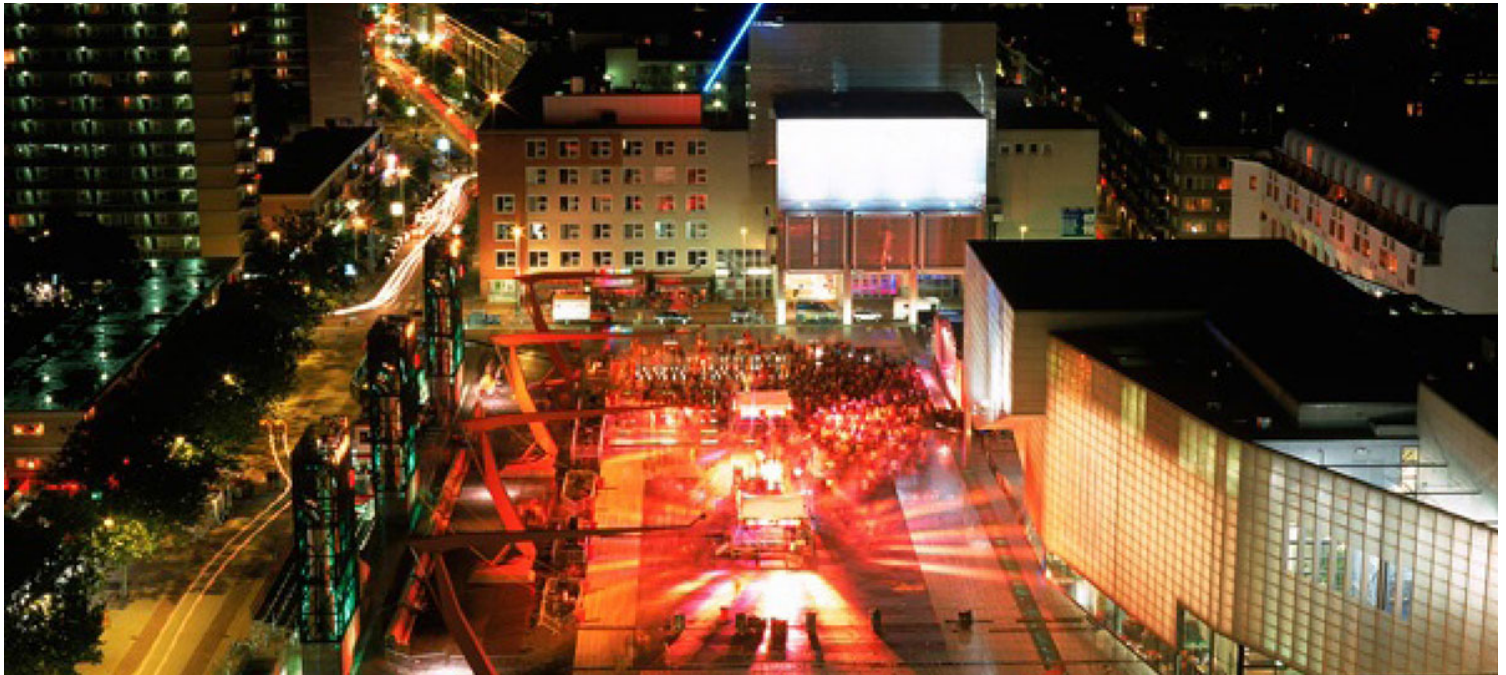

Εικ4. Διαγράμματα αναλογιών υψών κτηρίων και πλάτους μεταξύ του μεσοδιαστήματός τους.

Η κοινωνία του θεάματος

Στα τελευταία δύο κεφάλαια της εργασίας, το ενδιαφέρον στρέφεται στα δεδομένα της σύγχρονης εποχής, σε μια προσπάθεια κατανόησης των παραγόντων και των αναγκών που σχημάτισαν τις σύγχρονες αστικές αναπλάσεις πλατειών.

Σήμερα, οι πόλεις στις οποίες ζούμε, είναι εντελώς διαφορετικές από εκείνες του παρελθόντος. Ο δημόσιος χώρος έχει πάψει προ πολλού να εκπροσωπείται από την κεντρική πλατεία, τον κεντρικό δρόμο ή, στις νεότερες εκδοχές του, τη λεωφόρο και τη στοά. Παρουσιάζεται σαν ένα πλέγμα τόπων ισχυρά διαφοροποιημένων, τόσο ως προς τη μορφή όσο και ως προς τη χρήση τους. Ένα πλέγμα, που σίγουρα όμως είναι το κοινό έδαφος όπου οι άνθρωποι πραγματοποιούν χρηστικές δραστηριότητες και καθημερινές εκδηλώσεις που δένουν μια κοινότητα, είτε αυτές αφορούν την καθημερινή ρουτίνα είτε περιοδικές εκδηλώσεις. Οι κανόνες της κατανάλωσης και της διαφήμισης, οι θεωρίες του αστικού θεάματος, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και το διαδίκτυο έχουν αλλάξει τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τον δημόσιο χώρο και έχουν οδηγήσει στην υποβάθμιση και την απαξίωσή του. Η συνειδητοποίηση της “κοινωνίας του θεάματος”, όπως τη βάφτισε ο Guy Debord στο ομώνυμο βιβλίο του, υπήρξε καθοριστικής σημασίας για τη σύγχρονη διανόηση. Στο πέρασμα από τον 20ό στον 21ο αιώνα και ενώ τα θεματικά πάρκα της Αμερικής έχουν ήδη αφήσει το στίγμα τους, στην Ευρώπη εμφανίζονται τα νέα αστικά κέντρα αναψυχής, λειτουργώντας ως υποκατάστατα του παραδοσιακού δημόσιου χώρου και κατακλύζοντας τις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, ως κατεξοχήν δημιούργημα της κοινωνίας της κατανάλωσης. Αυτοί οι κλειστοί ιδιωτικοί επιχειρηματικοί χώροι, γνωστοί ως ναοί της κατανάλωσης και ως παράδεισοι του σύγχρονου αστού (mall), επαναπροσδιορίζουν την έννοια του δημόσιου χώρου και συμπυκνώνουν μια νέα “ασφαλή” και επιτηρούμενη πόλη μέσα στην πόλη. Η μετατόπιση αυτή της έννοιας του δημόσιου υποκαθιστά την κίνηση μέσα στο αστικό περιβάλλον και κατ’ επέκταση μεταβάλλει την αντίληψη της αστικής εμπειρίας. Το δικαίωμα του πολίτη στον δημόσιο χώρο αντικαθίσταται από το δικαίωμα του πελάτη, γεγονός που λειτουργεί καταχρηστικά έως και κατασταλτικά στη λειτουργία του κοινόχρηστου χώρου ως δημόσιου αγαθού.

Εικ5. Νυχτερινή λήψη της Theatre Square, των West 8 Architects, Rotterdam,1996.

Μέσα από την ανάλυση των παραπάνω φαινομένων, εξετάζονται οι τρόποι ανάκτησης και επανερμηνείας του δημόσιου χώρου της πλατείας και επιχειρείται μια κατάταξη και κριτική των προσεγγίσεων που ακολουθούνται στον σύγχρονο σχεδιασμό. Έτσι, η εργασία παίρνει τη μορφή ενός case study που μελετά τα σύγχρονα προγράμματα αναπλάσεων της Λυών, της Βαρκελώνης και της Κοπεγχάγης, καθώς και μεμονωμένα παραδείγματα από το Ρότερνταμ, το Μάντσεστερ κ.ά.

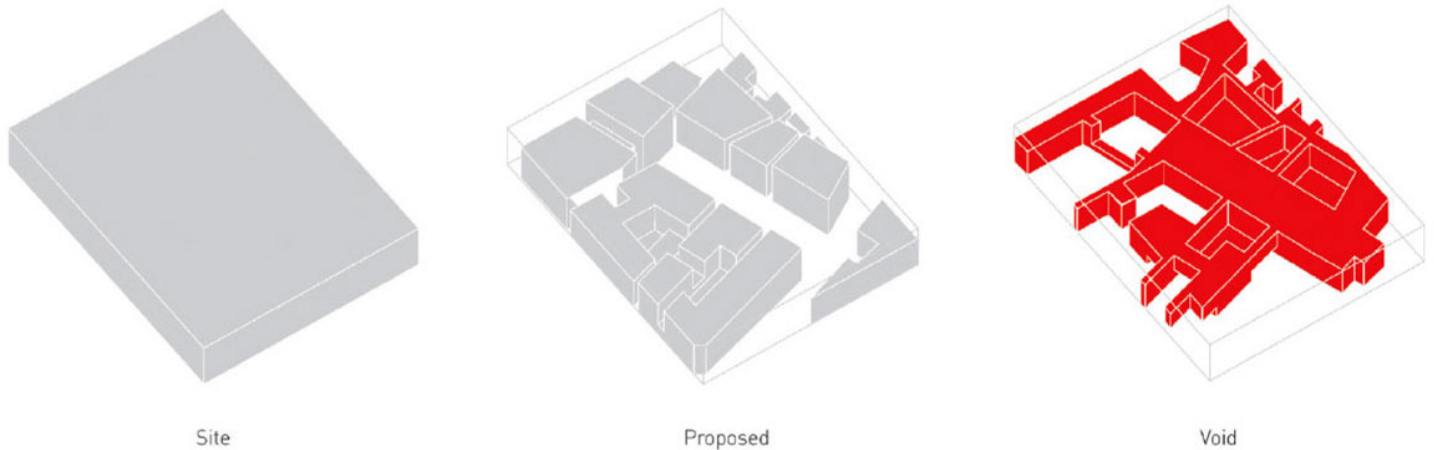
Δωμάτια της πόλης- η σπουδαιότητα

“Αυτό που ονομάζουμε εσωτερικό χώρο, δεν ορίζεται από την αρνητική σχέση ή τη λογική αντιστροφή του “εξωτερικού χώρου”, αλλά από τη γενετική “εσωτερικότητά” του, την προέλευση και τον χαρακτηρισμό του ως χώρου καθαυτού”. Η μετακίνηση από έναν εσωτερικό σε έναν εξωτερικό χώρο συνεπάγεται πράγματι τη μετάβαση από έναν εσωτερικό χώρο στον άλλο, από ένα δωμάτιο ενός κτηρίου σε ένα “αστικό δωμάτιο”, ή αλλιώς, ένα αστικό κενό.

Η “γλυπτική” του κενού πρέπει να απασχολεί τους αρχιτέκτονες, ώστε να διαμορφώσουν τους χώρους που περιβάλλουν τις κτισμένες μορφές, να προσπαθήσουν να αντιληφθούν τη μορφή του κενού. Πολύ συχνά, ο

δημόσιος χώρος θεωρείται απλώς ως απουσία χώρου. Οι χώροι μεταξύ των κτηρίων γεμίζονται τυχαία με αμφισβητήσιμα κομμάτια τέχνης και αστικά έπιπλα. Ο δημόσιος χώρος οφείλει να θεωρείται ως μια οντότητα και, το σημαντικότερο, ως ευκαιρία για παρουσία. Η αρχιτεκτονική θα πρέπει να δημιουργεί το υπόβαθρο και αυτοί οι κοινωνικοί χώροι που εμπλέκονται να αποτελούν το προσκήνιο.

Αυτό σημαίνει ότι εξετάζουμε τα χωρικά δίκτυα που συνδέουν τα κτήρια, σκεπτόμενοι από την άποψη των σχέσεων, χωρίς να εστιάζουμε στα κτήρια ως αντικείμενα. Η αρχιτεκτονική μπορεί να γίνει το “υπόβαθρο”, ένας τόπος όπου διάφορες ομάδες μπορούν να γίνουν το “προσκήνιο” και να δημιουργήσουν τις δικές τους έννοιες.

Εικ6. Sculpting the Void, project από το γραφείο Mossessian Architecture. Αν σε ένα οικοδομικό τετράγωνο χρωματίσουμε τον κενό χώρο και όχι τον κτισμένο, τότε η εικόνα αυτή διαφέρει πολύ σε σχέση με το να χρωματίζαμε τον κτισμένο χώρο.

Η ανάγκη ανασχεδιασμού των αστικών δωματίων στην “ανακτημένη” πόλη

Το αυξημένο ενδιαφέρον για την ενίσχυση των αστικών δωματίων για την παραγωγή σημαντικών εμπειριών και νοημάτων, σχετίζεται με μια γενική αύξηση των προσπαθειών που επικεντρώνονται στην επανενεργοποίηση ανοιχτών δημόσιων χώρων. Οι δημόσιοι χώροι θεωρούνται όλο και πιο σημαντικοί χώροι, παρέχοντας σημαντικές ευκαιρίες για βελτίωση της ποιότητας της πόλης και της ζωής των κατοίκων της, προωθώντας νέες δραστηριότητες, πολιτιστικές δυνατότητες και συναντήσεις.

Είναι φυσικό επόμενο το πυρετώδες κύμα των παρεμβάσεων που εξελίχθηκε τις τελευταίες δύο δεκαετίες, να υπογραμμίζει πως η επανενεργοποίηση των δημόσιων χώρων επιδιώκεται μέσω μιας πιο πειραματικής προσέγγισης των σχεδιαστικών στρατηγικών και εργαλείων, που αρθρώνονται και δοκιμάζονται για να βελτιώσουν όχι μόνο την ασφάλεια και την άνεση, αλλά και την αναγνωρισιμότητα, την “ικανότητα δημιουργίας εικόνων” και την κοινωνική και πολιτιστική ελκυστικότητα, προκειμένου να αποσπάσουν και να διευκολύνουν νέες μορφές αλληλεπίδρασης και οικειοποίησης. Ο σύγχρονος σχεδιαστικός χειρισμός έχει στόχο την “αναβίωση” της αξίας της πλατείας, ώστε να εμπλουτίσει την πόλη με ποιότητες που ερεθίζουν την όραση περισσότερο από τις άλλες αισθήσεις, καθώς παρουσιάζουν μία τάση επιβολής, μέσα από τη δύναμη της εικόνας και τον θαυμασμό της αρχιτεκτονικής της σύνθεσης.

Εισαγωγική εικόνα: Πλατεία πόλης, Γιώργης Γερολύμπος.